

UDK 27-472-053.8

27-46-053.8

<https://doi.org/10.53745/bs.94.3.3>

Primljeno: 17. 6. 2024.

Prihvaćeno: 25. 7. 2024.

Izvorni znanstveni članak

OBILJEŽJA ZRELE VJERE

Ivan ŠARČEVIĆ

Franjevačka teologija Sarajevo
Aleja Bosne Srebrene 111, BiH – 71000 Sarajevo
ivansarst@gmail.com

Sažetak

Od svih životnih dobi najteže je pastorizirati odrasle, posebno muškarce. Na njih se ne može toliko izvanjski utjecati nagovorom ili prisilom, pogotovo ne afektivnom socijalizacijom, kao na djecu i mlade. U prosjeku gledano, najmanje u crkvu dolaze odrasli, nositelji života, obiteljski i društveno najaktivniji od svih generacija, među njima naročito muškarci. Neke oznake njihove vjere su: vjersko neznanje i samovoljno kreiranje vjere čak do praznovjerja; uslijed radnog aktivizma odbacivanje ili odugovlačenje susreta sa sobom, s drugima i s Bogom; raskorak između vjere i profesije, vjere i društvenog života, socijalnog angažmana koji bi bio motiviran vjerom. Neki odrasli, ali ne i zreli, pribjegavaju grupnim odgovorima, tj. tradicionalizmu, fundamentalizmu, laičkom klerikalizmu i integrizmu. Pastoral odraslih podrazumijevao bi dva smjera, jedan više sistematičan, drugi okazionalan, prigodni – oba s težištima na razumijevanju Božje riječi, odgovornom obiteljskom životu i aktivnom životu u društvu i Crkvi. U svakom slučaju, vrijedilo bi iznova odgajati za osobnu i odgovornu, zahvalnu i opuštenu, poučljivu i skromnu vjeru koja se potvrđuje u ljubavi i *političkoj ljubavi*.

Ključne riječi: pastoral i kateheza odraslih; osobna, odgovorna, opuštena vjera; politička ljubav.

Uvod

Iako je zahtijevao da se djeci ostavi slobodu da dođu k njemu i govorio da je ulaznica u Božje kraljevstvo djetinje povjerenje u Boga, Isus je za svoje učenike pozivao odrasle ljude, odrasle u smislu punoljetnosti, ali još više u smislu zrelosti vjere. Taj putujući propovjednik sličio je grčkim peripatetičkim učiteljima, jer je svoju zajednicu učenika, ali i druge zainteresirane poučavao i od-

gajao u vjeri na putu, trgovima i u svetim prostorima sinagogâ i Hrama. Isus je bio učitelj i odgojitelj odraslih. Prevedeno na današnji crkveni jezik: Isus se bavio pastoralom i katehezom odraslih.

S druge strane, upravo su odrasli kao glavni nositelji vlasti i oblikovatelji javnog života – narodne starješine i religijski poglavari, svećenici, farizeji i pismoznanci – žestoko ustali na Isusa i nasilno zapriječili njegovo djelovanje. Za razliku od Sokrata i njemu sličnih u Isusovoj optužnici nije naveden krimen o kvarenju djece i mladeži. Njegova se smrtna osuda odnosila na posao s odraslima: odraslima je naviještao krivu sliku Boga (bogohuljenje), odraslima je drukčije tumačio Zakon i poticao ih na drukčije motiviranu religioznu praksu (kršenje Tore). Svojim načinom života bio je magnet za odrasle, a time opasnost za vlast.

Razgovarati s odraslima, raspravljati i s onima s kojima se ne slaže, uvažavati i one koji mu proturječe, nepobitna je oznaka Isusova djelovanja. Isus se upustio u *pastoral* i *katehezu* najzahtjevnije životne dobi s ciljem da odrasli postanu zreli u vjeri. Jer može se odrasti, ostarjeti, a ne sazrjeti. Nikodemu je čak kazao da je potrebno iznova se roditi (usp. Iv 3,1-21).

Težina rada s odraslima u najvećoj mjeri usmjeruje pastoralce i katehete prema osobama drugih dâbi, pogotovo prema mladima te onim vrstama pastora koji ne iziskuju osobne susrete i temeljitije pripreme.¹ Razumljivo je to dijelom i iz činjenice da odrasli često pokazuju da im nisu potrebni »duhovni« voditelji i savjetnici, što pastoralne radnike čini suvišnjima. Odraslost, misle mnogi, označava slobodno, od nikoga uvjetovano upravljanje životom, samodovoljnost i nepoučljivost do tvrdoglavosti. Ako stanje vjere promatramo pohađanjem nedjeljne euharistije i angažmanom pri župnoj zajednici, onda je odraslih osoba, pogotovo odraslih muškaraca, prosječno najmanje u vjerskim zajednicama i na bogoslužjima. Zašto je to tako?

U ovom izlaganju najprije ćemo se osvrnuti na religiozno stanje odraslih danas. Potom ćemo predložiti neke značajke odrasle vjere i zrelih kršćana. Riječ je o idealtipskim osobinama, poredanim logikom evanđeoske darovanosti. Dakle, krećemo se od dara do poslanja. U zaključku ćemo kratko naznačiti mogući pastoralni rad s odraslima.

¹ Usp. Nikola PASTUOVIĆ, Odgoj odraslih, u: *Andragoški glasnik*, 14 (2010.) 1, 7-20, ovdje 18-19. Iako je odrasle teže odgajati nego djecu i mlade, Pastuović smatra da to »ne znači da oni ne mijenjaju postojeće i da ne uče nove vrijednosti, stavove i navike. Ali ne odgojem nego iskustvenim afektivnim učenjem. Pri tome je moguće da izvanodgojna socijalizacija poništi učinke odgoja.«

1. Crkvene zajednice s malo odraslih, još manje zrelih

Uz osjećaj moći i samodovoljnosti još nam neki razlozi objašnjavaju odsutnost odraslih iz crkvenih zajednica. Čini se da je najčešći onaj *nemanja vremena*. Naime, odrasli ljudi su obiteljski i društveno najaktivniji od svih generacija, nositelji su života, i često uslijed mobilnosti i rascjepkanosti poslovima, zanimanjima, hobijima, »ne nalaze« vremena ni za najbliže, a još manje, kako se to kaže, za Boga i Crkvu. Dio odraslih nije prekinuo s vjerom, nego kažu da jednostavno ne stižu.² Zadovoljavaju se izvanjskim pripadanjem Crkvi, religijski su tradicionalisti – vjeru vežu uz običaje, folklor, nacionalnu pripadnost. Često je to i prigodničarska religioznost, sporadično pribivanje pojedinim sakramentima (ako su kumovi na krštenju, potvrdi, vjenčanju) ili ih se vidi na sprovodima ili na zadušnicama (za pokojne ili u prigodi neke obljetnice za stradale).

Nemali dio odraslih opravdava svoju vjeru samohvalom da su vjernici jer se »obvezno« prekriže na početku i kraju dana, na početku posla, vožnje, jela, ili nose neku svetinju uza se (krunicu, moći...) kao potvrdu svoga vjerskog osiguranja.

Osim aktivizma koji uzrokuje distanciranje, dio odraslih ne prakticira svoju vjeru *iz navike*, kao što ima i vjernika iz navike. Nerijetko su tu praksu ravnodušnosti naslijedili od svojih roditelja i starijih, što samo potvrđuje koliko je odrasla dob presudna za odgoj vjere djece i mladih. Teolog Vjekoslav Bajsic tvrdio je da je »ključ svake katehizacije katehizacija odraslih«³.

U kontekstu zapadnih društava zadnjih stoljeća doseg punoljetnosti često se identificira s emancipacijom od religije, konkretno s *distanciranjem* od kršćanstva, Crkve i crkvenog autoriteta. Odatle je vrlo rasprostranjena pojava da sa sakramentom potvrde, sakramentom punoljetnosti, završava odgoj u vjeri i veza s vjerničkom zajednicom. To nerijetko uzrokuje da vjera ostane na infantilnoj ili adolescentskoj razini, a što koriste, kako na dobro tako i na loše, pojedini duhovni ili sekularni svećenici i gurui, estradni idoli, političari, populisti i politikanti, pa mame i zavode »malene« i »nejake«. Ništa se tako teško ne može trpjeti kao duhovna praznina. Ljudski duh uvijek mora biti nečim »okupiran«.

² Katehitičar Joseph Colomb govori o četiri vrste otuđenosti ljudi odrasle dobi od vjere zbog prevelikog aktivizma: otuđenost kao podijeljenost, rascjepkanost na mnoge sektore i poslove, otuđenje zbog nedostataka razmišljanja (akcija kao grob duha), otuđenje kao tjesnogradnost, nebriga za zajedničko dobro i otuđenje kao ekstrovertiranost. Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, Zagreb, 1996., 129-131.

³ Vjekoslav BAJŠIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice*, Zagreb, 2000., 353.

Nije rijetka pojava, ne toliko po količini koliko po bučnosti i javnom predstavljanju, da određen broj odraslih, bježeći ili distancirajući se od svoga religijskog ambijenta, odnosno razočarani u službenu crkvenu ponudu ili nemajući više povjerenja u daljnji odgoj u vjeri od strane Crkve, završava u skupinama u kojima se osjećaju prihvaćeno, sigurno i zaštićeno. Neke od tih skupina rado povezuju religiju, crkvenost i društvenu moć te svode religioznost na javni egzibicionizam (farizejsko pokazivanje vjere i dokazivanje protivnicima da su u krivu), poistovjećuju religiju i nacionalizam (politička religija), formalistički ostaju u Crkvi, čak se gorljivo vežu uz neke biskupe i poglavare sličnoga nazora, šire rigidni laički klerikalizam, a zapravo zagovaraju antievandeoski maniheizam, »duhovnu svjetovnost«, kako veli papa Franjo.⁴ Takvi rado regrediraju u navodno bolju prošlost: na pretkoncilsku paradigmu anatemiziranja neprijatelja, biblijski pozitivizam (doslovno tumačenje svetog teksta), »razmetljivu brigu za bogoslužje« i liturgijski trijumfalni bigotizam te teokratski integralizam.⁵ Nije toliko riječ o masovnosti koliko o napadnosti umišljenog pravovjerja i panici za ugroženi katolički identitet što sve tjera na mesijanizam koji se predstavlja kao obrana ugroženoga katoličkog naroda i »spašavanje« samog Boga.

Ta je pojava složena, kako s obzirom na psihološki i sociološki tako posebno na religijski aspekt. Nažalost, religijska patologija, pučki kazano *religijska opsjednuća* i oboljenja u vjeri, nisu rijetkost, ali se nijecu ili pripisuju onima koji hoće zdravo vjerovati. Sve vrste vjerskog fanatizama, idolatrije, praznovjerja⁶ i krivovjerja u vjeri svoje uporište redovito imaju u religijskoj oholosti, u

⁴ Papa Franjo govori o »duhovnoj svjetovnosti, koja se skriva iza privida pobožnosti ili čak ljubavi prema Crkvi, sastoji se u traženju ne Gospodinove slave, nego slave ljudske i osobne dobrobiti«. Grana se u *gnosticizam*, »čisto subjektivna vjera koju jedino zanima određeno iskustvo ili niz ideja i spoznaja za koje se drži da mogu utješiti i prosvijetliti, ali gdje pojedinac u konačnici ostaje zatvoren u skućenom okviru vlastitog razuma i osjećaja. Drugi je autoreferencijalni i prometejski *neopelagijanizam* onih koji se u konačnici uzdaju samo u vlastite snage i smatraju se većima od drugih jer se pridržavaju određenih pravila ili zato što su nepokolebljivo vjerni određenom katoličkom stilu iz nekih prošlih vremena«, Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, Zagreb, 2013., br. 93-94. Još više o toj »mračnoj svjetovnosti« i o »dva istančana neprijatelja svetošti« vidi u: Papa FRANJO, *Gaudete et exultate – Radujte se i kličite*, Zagreb, 2018., br. 35-62.

⁵ O pretkoncilskom mentalitetu i postkoncilskom maniheizmu i dualizmu, fundamentalizmu i integrizmu hrvatskih katolika vidi u: Željko MARDEŠIĆ, *Kršćanstvo između dviju oprečnih nostalgija*, 99-134, i *Politički katolicizam i koncilsko kršćanstvo u Hrvatskoj*, 845-886, u: Željko MARDEŠIĆ, *Rascjep u svetom*, Zagreb, 2007.

⁶ O praznovjerju kao izopačenoj pretjeranosti religije, zastranjenju religioznih osjećaja, vrlo često pogrešnoj reakciji na muke, patnje i nesigurnosti života vidi u: Branko JURIĆ, *Vjera, alternativna medicina i praznovjerje*, u: Stipo KLJAJIĆ (ur.), *Spasenje od grijeha – ozdravljenje od bolesti*, Livno – Split, 2021., 371-391, ovdje 384-389.

izopačenoj mesijanskoj svijesti da se ispravno vjeruje i da se nema što mijenjati te da se druge, duhovnom gnjavažom sve do nasilja, treba obraćati. Umjesto da bude put prema oslobođenju i spasenju, religija zavodi, zarobljava i razboljuje.⁷

Ponašanje Isusovih protivnika prema njemu i njegova kritika njihova ponašanja pokazuju da nema izopačenije čovjekove osobine od duhovne oholosti i religijskog suprematizma. Isus doista nije uspio kod velikih i malih svećenika, narodnih starješina, Pilata, onih pismoznanaca i farizeja koji su se smatrali »dovršanima«, pravednima, religiozno savršenima, »velikim« vjernicima. Nimalo zato ne iznenađuje da Isus nigdje ne hvali *veliku* vjeru religijskih stručnjaka ni svojih učenika, nego od njih traži makar *malu* vjeru, dok hvali *veliku* vjeru nekih »malenih«, nekih stranaca i strankinja koji ne pripadaju njegovoj zajednici.

Ako bismo ukratko saželi stanje duha odraslih danas – bilo onih malobrojnih koji dolaze u crkvu, bilo onih koji u Crkvi žive u usporednim skupinama koje su religijski motivirane, bilo onih, a njih je čini se najveći broj, koji su se distancirali, neki su čak neprijateljski, antiteistički i anticrkveno usmjereni – mogli bismo kazati da ih u najširem smislu označava zastoj, netraženje istinske punine smisla, bilo zbog prezaposlenosti, bilo navike, bilo iz umišljenosti da su našli sve odgovore, bilo iz razočaranja u vjeru u Boga, u svećenike i u Crkvu.

U pozadini netraženja višeg smisla vjere stoji često teški zahtjev susreta sa sobom, suočavanje sa svojom prošlošću pa se odugovlači u neodređenu budućnost kad se navodno bude imalo više vremena. Možemo stoga ustvrditi da je vjera odraslih, većinom, u raskoraku sa životom, pogotovo socijalnim životom, sa zvanjem i profesijom. Vjera ne raste, ne sazrijeva, pa imamo odrasle ljude s nezrelom vjerom, religijski infantilne. U nekih odraslih vjera je puki tradicijski privjesak, u nekih samo afektivno i kolektivno pripadanje, u nekih jedino religiozni konzumerizam (*lifestyle*), većina vjeruje bez dubljeg sadržaja, naročito bez kritičnosti, racionalnosti i teološkog obrazloženja onoga što se vjeruje.

2. Iza razočaranja ima gladi za Bogom

U prosuđivanju duhovne situacije današnjih odraslih napomenuli smo da ima i razočaranja. Izgleda nam da su dvije vrste razočaranja dominantno prisutne

⁷ Bajsic piše da »ima religioznih čudaka i neuravnoteženih, skrupulanata, farizeja i gnjavačatora u ime Božje. A upravo bi se od religije očekivalo da oslobodi čovjeka, tj. da mu pomogne da sjedne u svoje središte te bude na blagoslov sebi i drugima. Razumljivo je i to da takva alijenirana religioznost i kod drugih, na koje utječe, samo proizvodi otuđenje, jer joj nije stalo da razvije drugoga i prepusti ga Bogu, nego upotrebljava potihog Boga da bi sačuvala svoju ulogu i vezala drugoga za se«, Vjekoslav BAJSIĆ, Život i problemi crkvene zajednice, 297.

u odraslih. S jedne strane riječ je o razočaranju u Crkvu kao instituciju ili u religijske autoritete, biskupe, svećenike, teologe i vjeroučitelje. Crkveni aparat i hijerarhiju neki ljudi doživljavaju kao nametanje i prisilu, a izlazak iz Crkve i izmicanje od hijerarhijskih struktura kao oslobođenje. Odnosi se to i na zloporabu »svete« moći, na raskrinkavanje seksualnog zlostavljanja malenih i odraslih ranjivih osoba, na svaku vrstu moguće indoktrinacije, posebno one duhovno suptilne.

Gubitak vjerodostojnosti crkvenih ljudi uzrokovan je »neurotičnom opsesijom« seksualnim moralom,⁸ ali i njihovom priljubljenošću uz vlast, uz stranačku politiku, što ih čini društveno privilegiranim, sklonima zloporabi novca, neosjetljivima za obespravljene, siromašne i potlačene, rubne i prognane, žene i strance. Naslijeđeni feudalni mentalitet hijerarhijske Crkve, pojačan marginaliziranjem i odstranjivanjem Crkve iz javnog prostora u komunističkom i socijalističkom razdoblju stvorio je autarkičnu Crkvu.⁹ Usprkos koncilskom zaokretu od klerikalizma i »autoreferencijalnosti«, kako to kaže papa Franjo, mnogi kao prirodno smatraju da Crkva treba biti neprijateljska svijetu, izgrađivati se spram svijeta kao paralelno i antagonističko društvo. Odraslim ljudima koji su »posve« u svijetu, takva isključivost je strana i nepodnošljiva.

Postoji još jedno drugo razočaranje odraslih s obzirom na vjeru, zacijelo manje vidljivo i bučno od prethodnoga, gotovo tiho i prešutno, ali time delikatnije, strastvenije i često nesavladivo. Naime, riječ je o onome što se naziva »stijenom ateizma«. Nemali broj ljudi, posebno odraslih bezglasno se distanciraju ne samo od Crkve, nego od vjere u Boga zbog neprotumačive enormne patnje koju podnose oni ili njihovi bližnji, iz nemirenja s prekomjernim nesrećama i zlom (prirodne nepogode i ratovi, siromaštvo i progoni) koje unesrećuju i uništavaju živote tolikih nedužnih.

Ima ljudi koji se žestoko i burno suočavaju s pitanjem neskrivljenih patnji i nepravdi. Poput Joba ne mire se s lakim odgovorima crkvenih ljudi, ni s onima koje, poput Jobovih prijatelja, nude neki tužitelji duhovnjaci pa okrivljuju nedužne da bi »spasili« Boga. Ako ne mogu okriviti nedužne, onda krivca nalaze u njihovim predšasnicima do u neko koljeno ili prebacuju krivnju i odgovornost na neprijatelje, na urotničke sile, zle okolnosti, a nerijetko i na nečastivoga, đavla.

Susljedno Isusovu zahtjevu da njegovi učenici krenu u svijet, među ljude, i da od njih čine njegove učenike, bez sile i zavođenja, pred kršćanima, po-

⁸ Opširnije vidi u: Tomáš HALÍK, *Popodne kršćanstva. Hrabrost za promjenu*, Zagreb, 2023., 124.

⁹ Vjekoslav BAJSIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice*, 620.

sebno pastoralnim radnicima i katehetama zadaća je da ne odustaju od ljudi, odraslih ljudi, bilo da su ti ljudi nedostižni, preuzetni, oholi i nepoučljivi, bilo da su razočarani s kojeg god razloga, bilo da se strastveno¹⁰ suočavaju s pitanjem enormnog zla i patnje u svijetu ili se ne prestaju »nosati« s Bogom dok ne nađu kakav-takav smiraj. Smatramo da je za svakoga Isusova učenika važno da svoju vjeru shvati kao dar i zadatak, dar od Boga koji treba dalje drugima darivati i u radosti obrazlagati – svjedočiti.

Vjera je to koja nije institucionalno ni društveno osigurana ili državno zajamčena, ali ni ona koja se povlači u unutarnost srca i samo pred svetohranište, u sentimentalizam i fideizam, nego vjera koja izlazi u javnost, poput soli iz Isusove usporedbe: više se osjeća nego što se vidi, i uvijek s mjerom, ne prekomjerno da sprži sve oko sebe. Vjera je to koja strpljivo nosi i popravlja svoju grešnost i krhkost, koja s razboritom jakošću za pravednost, poput Isusova svjetla, obasjava tamu svijeta, ljudsku oholost, ali svjetlost koja nije ubitačna, ne zasljepljuje ni strogoćom ni ljubomornom nedostižnošću, nego ima razumijevanja za ljudska zastranjenja i razočaranja, koja ne brani vjeru kao ideologiju crkvene moći u društvu, nego je odgovorna, strpljiva i služiteljski djelotvorna u svijetu.¹¹

Čini nam se da je mnogo važnije prepoznati dubinska traženja današnjih ljudi, skrivena iza njihova aktivizma, mobilnosti i samodovoljnosti, ispod slomljenih očekivanja, nego se upuštati u ono što je lakše, iako u prvi tren djelovalo urgentno, dakle u kulturološke antagonizme, u zavodljive sukobe i nadmetanja između crkvenohijerarhijske i sekularne kulture.

Nužno je imati stalno pri svijesti da iako ima ljudi koji na pragu svoje odrasle dobi napuštaju vjeru, odlažu je poput okračale odjeće, jednako tako ima ljudi koji baš na pragu svoga punoljetstva i zrenja pojačavaju svoje duhovno traženje, izlaze iz sebe i upuštaju se na put vjere, u najmanju ruku traže više nego prije, žele više od sebe samih nego što su dotad bili i činili. I kao što teška razočaranja u Boga svjedoče da Bog ne odgovara uvijek na naše molbe, nego ostaje tajna, odnosno Bog baš odgovara teškom šutnjom i odsutnošću koju valja izdržati, tako valja nositi i izdržavati svoju braću i sestre koji se bune, šutljivo ili galamom ustaju protiv Boga, vjere, Crkve, protiv nas.

¹⁰ Halík razlikuje *ravnodušni* i *strastveni* ateizam. »Strastveni ateizam protesta protiv Boga i vjere, stoji sam na tlu vjere u božanski poredak dobra i pravde te potvrđuje i ispovijeda tu vjeru upravo putem bola ili protesta. Ako proklinjem Boga, onda u najmanju ruku moram vjerovati u njegovu egzistenciju – tek mu tada mogu predbaciti da nije Bog prema mojim predodžbama i kriterijima, da *ne ispunjava moje predodžbe* kako bi se trebao ponašati«, Tomáš HALÍK, *Strpljenje s Bogom*, Sarajevo, 2015., 128.

¹¹ Usp. Karl RAHNER, *Sluge Kristove. Razmatranja o svećeništvu*, Sarajevo, 1978., 21.

S točnošću primjećuje teolog Tomáš Halík da je veliki problem suvremenih ljudi narcizam, koji bi preveden u prostor vjere značio autoidolizaciju: »Suprotnost ljubavi nije mržnja, nego sebeljublje. Suprotnost vjeri nije ateizam, nego pobožanstvenjenje sebe.«¹² Imajući to u vidu današnji bi kršćani trebali svojim suvremenicima, teistima i ateistima, distanciranima i agnosticima, biti suputnici u zaustavljenom ili krivo usmjerenom traženju, ali i uznemirujući proroci u olako nađenom smislu postojanja, pomoćnici u otkrivanju najdublje, često skrivene, nepriznate ili zanijekane neutažive gladi, koju sve vjere i sve mistike nazivaju: glad ili čežnja za Bogom. Ili kako spomenuti Halík, nadovezujući se na Augustinovu *želju* (molitvu) Bogu: Želim da postojiš, pojašnjava: »U situaciji u kojoj postojanje i narav Boga nisu očiti, možemo pogledati u dubinu našega srca i pitati želimo li da Bog postoji (ili da ne postoji), je li to duboka želja našega srca. [...] Zašto bi čežnja za Bogom trebala biti manje istinita od želje da Bog ne postoji.«¹³

Nastavimo svoje razmišljanje vodeći se pitanjem: Što žele naši odrasli suvremenici? Kakvu im vjeru predlažemo mi »jaki u vjeri«?

U nastavku ćemo predložiti neke osobine zrele vjere, naglašavajući da je njihov redoslijed osobni izbor čitan iz evanđelja, iz iskustva dara, Božje milosti i kreće se prema poslanju, dakle od indikativa prema imperativu, od vjere prema ljubavi.

3. Značajke vjere koja raste i zrije

Pridjevima *odrastao* i *zreo* koristimo se često istoznačno jer se striktno ne držimo biološke razdiobe ljudskih dobi, nego mislimo na kvalitetu vjere. Pri tipologizaciji zrele vjere poslužiti ćemo se razmišljanjem teologa Romana Guardinija (1885. – 1968.), koji piše o etičkom i odgojnom značenju kriza koje prate čovjeka na njegovu prijelazu iz jedne u drugu životnu dob.¹⁴ Ukratko, riječ je o krizama između djetinjstva i adolescencije, adolescencije i mladosti, mladosti i odrasle dobi, odrasle i zrele dobi te zrele dobi i starosti: kriza iskustva, kriza odnosa prema realnosti, kriza granice, kriza napuštanja, kriza bespomoćnosti. Važno nam je istaknuti da je čovjek cjelina te da svaka dob, a time svaka kriza kao kriza zrenja, živi u čovjeku od odrastanja do smrti.

¹² Usp. Tomáš HALÍK, *Želim da postojiš. O Bogu ljubavi*, Zagreb, 2022., 137.

¹³ *Isto*, 237.

¹⁴ Usp. Romano GUARDINI, *Die Lebensalter. Ihre ethische und pädagogische Bedeutung*, Kevelaer, 192008. O pastoralu na životnim prijelazima i prekretnicama piše bečki pastoralni teolog Paul. M. ZULEHNER, *Pastoraltheologie: Übergänge. Pastoral zu den Lebenswenden*, III, Wien, 1990.

Uz Guardinijevo mišljenje koristimo se i mišljenjem klasika u katezezi životnih dobi Josepha Colomba (1902. – 1979.). U odraslu dob Colomb ubraja osobe od 22 ili 25 do 40 ili 50 godina, dok u zrele dob pribraja osobe između 40 te 50 i 60 te 65 godina. Katehezu odrasle dobi naziva *katehezom akcije*, a za zrele dob *katehezom prožetom osjećajem za humano*.¹⁵ Svjesni smo, već to Colomb pokazuje, da su dobne granice vrlo pomične, mladost zna prispjeti mnogo ranije ili se protegnuti visoko u godine, kao i da je naša kultura usmjerena »protiv« starenja – za vječnu mladost.

Postoje i druge klasifikacije odraslih u odnosu prema vjeri, Bogu, Isusu i Crkvi.¹⁶ Ima odraslih koji su distancirani od religioznog uopće, ima razočaranih i u Boga i u Crkvu; ima kolebljivih koji su jednom nogom unutra a drugom izvan vjere i crkvene zajednice. Ima odraslih koji traže Boga, muče se sa svojim sumnjama. Ima onih koji iznova započinju, kao i onih koji svako malo prekidaju i započinju neki drukčiji hod u vjeri, nalaze neke nove duhovne ponude i skupine. Ima odraslih koji se lakomisleno smatraju obraćenicima, a zapravo su izvršili samo »kozmetičku« ili političku promjenu. Ima obraćenika koji mirno prakticiraju svoju vjeru, ima nasilnih konvertita. Ima odraslih ranjenih razvodima, prijeverama, bolestima, ratom, nesrećama ili gubitcima najbližih; ima odraslih ponovno civilno vjenčanih. Ima pasivnih i vrlo aktivnih i u Crkvi i u javnom životu (u školi, politici, kulturi...). Ima odraslih tradicionalista koji žive od tuđih kolektivnih odgovora, a ne iz svoga uvjerenja. U svakom slučaju odraslo doba je dinamično i zahtjevno životno razdoblje, premda izvana djelovalo monolitno, moćno i stabilno.

Vodeći se uvjerenjem o ljudskoj neotklonjivoj čežnji za Bogom i skladnom uređenju života s drugima, kao dvama najvažnijim ciljevima čovjekova života, u daljnjem izlaganju ćemo pokušati odrediti temeljne značajke zrele vjere.¹⁷ I ovdje se prisjetimo da nije riječ o pukoj biološkoj i pravnoj odraslosti, odnosno punoljetnosti, nego o osobnoj zrelosti. Osobine zrele vjere koje ćemo ovdje navesti između sebe se prožimaju, a u pojedinim situacijama jedna od njih je dominirajuća.

¹⁵ Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, 118-140.

¹⁶ Usp. Essere adulti nella fede, u: <https://www.arcidiocesipesaro.it/wp-content/uploads/2020/08/atti-convegno-2012.pdf> (10. XII. 2023.).

¹⁷ Neki smatraju da kršćanska zrelost predstavlja usredotočenost na vrednote evanđelja (suosjećanje, solidarnost, služenje istini, opcija za siromašne, otvorenost za obraćenje, spremnost ostaviti sve radi Božjeg kraljevstva), zatim usredotočenost na učenje (priateljstvo) s Isusom, konkretna humanost, spremnost s jasnoćom i kritikom susresti se sa sobom, zauzimanje stava iz perspektive evanđelja i rad na pomirenju. Usp. Quando si è adulti nella fede? Maturità – segni e ostacoli, u: <https://www.dehonianie.it/contents/testimoni/20051809a.htm> (10. XII. 2023.).

3.1. Osobna vjera: uvjerenje i iskustvo, relacija i darivanje

Koliko god je nepobitno da smo društvena bića koja bez drugih ne bi postojala, koja se rađaju od drugih, u obitelji, te rastemo u zajednici, Crkvi i narodu, koliko god je presudno naše pripadanje ljudima koji već vjeruju, kao i da redovito postajemo vjernicima, konkretno kršćanima katolicima odlukom naših roditelja i starijih, prva oznaka zrele vjere jest da je ona osobni izbor: slobodna i svjesna odluka, punoljetni osobni *reizbor*, a ne vjera navike i običaja, tradicije i društvenog statusa, nikakva imitacija drugih.¹⁸

Vjera dolazi iz vlastitoga religioznog iskustva. Odgovor je na Božji poziv, iskustvom provjerena, ne tek naslijeđena, naučena i naslijepo ponavljana. Predana vjera smisljena je samo ako se s baštinom vjere stvaralački postupa, inače se od same baštine ne može živjeti, postaje mrtvi, pa i usmrćujući, kapital ili se nepovratno troši.

Zreo kršćanin traži i nalazi svoje mjesto u Crkvi. Nije slijepo poslušan i ne vlada se po diktatu drugih. Nije pasivan primalac onoga što mu hijerarhija nalaže, nego mu je Crkva zajednica slobodnih osoba okupljenih oko Isusa. »Nije posredništvo hijerarhije u Crkvi u tome da vjernike svede na razinu maloljetnika, pa da poput male djece budu izvršitelji onoga što im se naredilo, ili izgovaratelji onoga što im se stavilo u usta bez dubljeg uviđanja samih stvari i bez sposobnosti da sami sobom upravljaju«, pisao je teolog Tomislav Šagi-Bunić, nego je posredništvo hijerarhije u tome »da svojim služenjem omogući kako bi svi vjernici došli do pune osobne zrelosti, i postali odrasli sinovi i kćeri Božje, sposobni da s punom osobnom odgovornošću i misle i zauzimaju staništa, u svijetu i u Crkvi, vođeni Duhom Svetim, koji im govori u njihovoj vjerom prosvijetljenoj savjesti.«¹⁹

Vjera nije osobna u smislu da je ekskluzivno individualna, nedjeljiva, neki privatistički čin, nego je komunikabilna, zajedničarska, relacijska, sposobna razvijati odnose ljubavi i prijateljstva, živjeti i služiti u manjim i većim zajednicama. Zreli vjernik je sposoban biti u odnosu s drugima ne tek na razini uloge i funkcije, nego u odnosu u kojem postoji povjerenje, nježnost i briga.²⁰ Nije

¹⁸ Usp. Enzo BIEMMI, *Verso una fede adulta. L'evoluzione spirituale dell'adulto*, u: https://www.teologiaverona.it/rivista/openaccess/ET_03/03_10_Biemmi.pdf (15. XII. 2023.).

¹⁹ Ako bi se svećenici i biskupi mirili s time da im vjernici budu nedorasli i nezreli, i posve ovisni o njima, bilo bi to, smatrao je Šagi-Bunić, »izobličenje pravog pojma crkvene službe«, Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, Knjiga prva, Zagreb, 1981., 120.

²⁰ O opasnosti da religija služi sistemu uloga kao sistemu moći, o izvanjštinstvenom a ne uosobljenom kršćanstvu, u utapanju u dinamiku grupe, o etnocentričkom pripadanju, ponašanju i etnocentričkom bogu, gdje se briše osobnost pojedinca, gdje vjera ne oslobađa, nego stvara komplekse i gdje je »moguće da su neporočni ljudi u ime evanđelja

osobna vjera ona koja treba osnaživati moć sakralnih struktura, pretvarati kršćanstvo u ideologiju ili uspostavljati homogenu kršćansko društvo ili kulturu (*kršćanluk* – suvremena *christianitas*). Zreo kršćanin svjesno i slobodno pripada konkretnoj crkvenoj zajednici, i u njoj, kao i u obiteljskom i javnom životu, na vlastiti način slavi Boga i prakticira solidarnu ljubav prema ljudima. Nije mu ta zajednica samo neko pribježište iz poročna svijeta, a pogotovo ne sredstvo za koristoljubivo demonstriranje i dokazivanje sebe.

Osobna vjera je samosvojna i prepoznatljiva, individualna, ni s kim zamjenjiva, originalna, ali uvijek u osobnom odnosu s Bogom, s Isusom i s drugima oko sebe. Ona je dar koji se dalje posreduje, svjedočenje Božje djelotvorne prisutnosti u vlastitom životu.

3.2. *Odgovorna vjera: pouzdana, strpljiva i postojana*

Jedna od osnovnih razlika između odrasla i djetinjeg čovjeka, zrela i nezrela jest u poimanju odgovornosti. Po naravi čovjek rado izmiče od odgovornosti, a i naša kultura njeguje kult vječne adolescencije, a time i bijega od odgovornosti. No, gdje nema odgovornosti, ondje su moguće razne zloće i nepravde, nastupa kriza autoriteta, odnosno upada se u laktašenja, autarkičnost ili autoritarizam ili u skrivanje iza grupnog liderstva (kolektivnog upravljačkog tijela ili iza većih kolektiva, javnoga mnijenja i slično). Zbog bijega od odgovornosti i krize autoriteta, Giovanni Cucci naziva naše vrijeme *dobom iščezlih odraslih*, vremenom mladih ljudi (Petar Pan) koji ne želi odrasti.²¹ S iščeznućem odraslih (i zrelih) vjernika nema stabilnog odgoja u vjeri, nastupaju fluidni identiteti i selekcija negativnih i negativnoga.

Odgovoran čovjek je onaj koji uzima vlastiti život u svoje ruke, sagledava dosege i posljedice svojih riječi i svoga djelovanja. Odgovorni kršćanin izgrađuje se na odgovornosti za sebe, za Božju riječ – evanđelje te, nipošto na posljednjem mjestu, na odgovornosti za bližnje²² i za svijet u cjelini²³ i to uvijek – pred Bogom.

gonili ljude po tamnicama i spaljivali ih, kako su bili mogući vjerski ratovi između kršćana u ime Kristovo i još koješta«, Vjekoslav BAJSIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice*, 297-299. Vidjeti također: *Isto*, 111-112.

²¹ Usp. Giovanni CUCCI, *La scomparsa degli adulti*, u: <https://www.gliscritti.it/blog/entry/1541> (16. XII. 2023.).

²² »Jer, kršćanstvo je prije svega odgovornost za braću ljude na Zemlji, a ne blaženo posjedovanje vječnih istina. To drugo, naime, dolazi tek poslije i na Nebu. Ako za sve uopće i dođe«, Željko MARDEŠIĆ, *Odgovornost kršćana za svijet*, Sarajevo – Zagreb, 2005., 125.

²³ Joseph Colomb naglašava da je odrasli čovjek »biće svijeta«, živi potpuno u svijetu. Smatra također da odrasli napušta Crkvu i vjeru ako mu se stalno govori protiv svijeta u koji je potpuno uronjen. Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, 127.

Suprotnost odgovornosti je djetinjastost, samoživa sebičnost ili autarkičnost, bijeg u nemišljenje i sivu zonu neodraslosti. Odgovorna vjera čini čovjeka pouzdanim i pred Bogom i pred ljudima. Takav se drži dane riječi, osoba je od povjerenja. Poput biblijskih vjernika odgovoran čovjek je razuman, ali ne kalkulira da ga mimoide svaki teret zadatka, ne čeka dok se svi obredaju, nego kaže Bogu (i ljudima): *Evo mene, mene pošalji!* Ne prihvaća zadatak iz umišljenosti svoje svemoći, svoje »velike« vjere, nego iz razumnog povjerenja da ga Bog neće ostaviti ako radi za njegovo kraljevstvo.

Nema »laganoga« ni »brzog kursa« u vjeri, nego zreloj vjeri vodi dug i strpljiv hod uskim putem. Odgovoran čovjek je strpljiv, svjestan koliko suzdržanosti i uviđavnosti treba naročito u odgovornosti za druge, za rast i odgajanje i sebe i djece u vjeri, za život u braku i prijateljstvu, za rad u timu. Zrela vjera ima izoštren osjećaj za ono što treba rasti, ne ubrzava povijest, niti druge prokrustovski unakazuje po svojoj mjeri. Vjernik slijedi Boga koji je kao dobra majka neizmerno strpljiv pedagog.²⁴

U riječi *odgovornost* sadržana je riječ *odgovor*. Uvijek se nekom odgovara: savjesti, instituciji, partiji, vođi, poglavaru, ženi, prijatelju, Bogu... Odgovornost pak postoji i razvija se ondje gdje postoji osjećaj krivnje i stida zbog povrede osobe koja nas ljubi, zbog prekoračenja moralnih granica, klasičnim jezikom kazano – zbog prekoračenja Božjeg saveza, njegova zakona i zapovijedi.²⁵ Ovdje pak zakon najprije znači onaj zakon koji nije napisan na kamenim pločama ili nekom papiru, u nekoj deklaraciji, nego u srcu, u ljudskoj nutрини.²⁶ Tek taj savez/zakon ljubavi omogućuje pisane zakone i propise.

Na poseban način vjera odrasla čovjeka pokazuje svoju zrelost u postojanosti, jer osobe te dobi nemaju više toliko elana ni vitalnosti kao u mladosti, osjećaju se granice i umori, razočaranja i odustajanja. Ipak, zrela vjera snaži čovjeka da ne posustaje u činjenju dobra, u obavljanju svojih dužnosti, u stezi

²⁴ Svećenici, biskupi, papa, Crkva uopće, pisao je Šagi-Bunić, trebaju se majčinski odnositi prema ljudima, a ne biti poput žandara, policajca, nadglednika na prisilnom radu. »*Biti majka* znači nositi u sebi umijeće da otkriješ mogućnosti koje posjeduje još nerazvijena osoba, tvojoj brizi egzistencijalno povjerenja, i da iskrenom nesebičnošću sve učiniš kako bi se ona razvila do zrelosti«, Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Nema privatnoga Boga. Razmišljanja o temeljnim usmjerenjima kršćanske egzistencije*, Zagreb, 1971., 97.

²⁵ Pitanje krivnje iznimno je važno i delikatno područje naših odnosa. Neki ljudi žive bez osjećaja za krivnju, neki u stalnoj krivnji. Ukazujemo na različite krivnje (kriminalna, politička, moralna i metafizička) o kojima, odmah nakon Drugoga svjetskoga rata, predaje psihoterapeut i filozof Karl Jaspers. Usp. Karl JASPERS *Pitanje krivnje. O političkoj odgovornosti Njemačke*, Zagreb, 2006., 19-23.

²⁶ »Nego, ovo je Savez što ću ga sklopiti s domom Izraelovim poslije onih dana – riječ je Jahvina: Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce. I bit ću Bog njihov, a oni narod moj« (Jr 31,33; također usp. Heb 10,16).

i samoodricanju, a povrhu svega da ostane evanđeoski stamen u protivštinama i podmetanjima, nepravdama i šikaniranjima i od najbližih. Isus je svojim učenicima govorio da će se svojom postojanošću spasiti.²⁷

3.3. Zahvalna vjera: raduje se i čudi, divi i suosjeća

U vjeri su usko vezani zahvalnost i radost jer je kršćanstvo jedino moguće kao *radosna* poruka, evanđelje, iz kojeg se rađa i od kojeg živi. Zahvalnost, dakle, pretpostavlja radost dara evanđelja i s tom se radošću izjednačuje. Zahvalna vjera je stoga odgovor na radost postojanja, na mogućnost da se čini dobro, na radost što postoje bližnji, zbog čudesnosti prirode, zbog ljepote svega Božjeg stvorenja. Radost je više od veselja, više unutarnje klicanje duše, nego vanjski izraz. Može se – paradoksalno je – biti radostan i bez vanjskog veselja, kad je život pun patnje, nevolja i gubitaka, i kad se plače.

Zahvalnoj vjeri pripada čuđenje. Čuđenje može biti iz straha, neslaganja i pobune, kao zaprepaštenje i snebivanje, ali čuđenje može biti iz divljenja i privlačnosti. Fenomenolozi religije, npr. Rudolf Otto, govore o čuđenju pred misterijem koji istodobno plaši i fascinira, odbija i privlači. U prvom trenutku ono začudno, otajstveno, blokira čovjeka. Čovjek zastaje zatečen nečim stranim i tajnom. Tako se začudimo i zaprepastimo pred destruktivnom snagom zla (npr. ratovi, objede, laži), ali i zadivimo osupnuti sjajem prirode, enormnom ljepotom nečijeg lica, nečije dobrote, svetosti ili moralne hrabrosti.

Zahvalna vjera nije sitničava, nadzirateljsko kontrolirajuća, nije ljubomorna ni zavidna, nego se divi i raduje ljepoti, dobroti bližnjih i zna da je riješila mnoge životne nesreće ako se raduje uspjehu drugoga. Zahvalna vjera se ne prestaje čuditi, radoznala je i otvorena, poput djeteta širi oči i ruke, otvara uši i srce za sve istinito, dobro i lijepo. Ne navikava se na zlo, ne miri se s njime, nego ga raskrinkava i želi iskorijeniti. Onaj tko se ne zna »pravedno rasrditi« zbog zla ili nepravde koja se nanosi bilo kojem nedužnom čovjeku, negira i svoju humanost i vjeru. U karakteru toga čovjeka nešto ogromno je krivo, makar se činio svecem. Zahvalna vjera ne otupljuje na patnje bližnjih ni ljudi uopće, nego je suosjećajna, dopušta se pogoditi, daje se pokrenuti na solidarnu akciju, čak podnijeti i velik rizik zbog solidarno-

²⁷ Sinoptici donose Isusove riječi učenicima da će se spasiti ako se u apokaliptičnim vremenima prirodnih i drugih nepogoda, ratova i sukoba, kad ustanu lažni proroci, razmaše bezakonje, ohladi ljubav, kad najbliži ustanu jedni na druge, i kad ih svi zamrže zbog Isusova imena, ne pokolebaju, nego ustraju i ostanu postojani (usp. Mk 13,12-13; Mt 24,11-13; Lk 21,17-19).

sti s potrebitima, ne dopušta se naviknuti na zla i nesreće ljudi oko sebe i u svijetu. Potvrda zrele vjere je zahvalna sućutnost, milostivost i smilovanje poput milosrdnog Oca.

3.4. *Opuštena vjera: realna, idealna i stvaralačka*

Jedna od oznaka nezrela čovjeka – trajno ostajanje u stanju djetinjeg ponašanja – jest neprihvatanje sebe, odnosno neprihvatanje drugih, ili kako kažemo – neprihvatanje realnosti. Možemo to izraziti i drugim riječima: nezreo čovjek – poput razmažena djeteta – smatra da se sva stvarnost, predmeti i ljudi, trebaju podlagati njegovoj volji i njegovim željama. Duboka nesreća, često s bijegom izvan realnosti u svijet ovisnosti, u nervoze i panike religiozne i crkvene ugroženosti ili u neke pobožnjačke oaze i prakse izvan realnosti, prati ljude koji ne prihvaćaju ni sebe ni druge s granicama i manama.

Zrela vjera usmjeruje se na postojeće, na *ovdje i sada*, unosi mirnoću i čvrstoću u zapaljive razgovore i odnose, stvara red u emocionalnim kaosima i jezičnim (semantičkim) zbrkama. To ne znači da se čovjek zrele vjere miri s postojećim, da suspendira evanđelje stavom kako vremena baš nisu prikladna da se evanđelje živi (prema šizofrenom stavu: Evanđelje je jedno, a život drugo!). Zreli vjernik ne čeka da mu drugi srede uvjete i ponude mogućnosti, nego on djeluje bez izmicanja i odlaganja upravo u neuvjetnim vremenima, stvarajući bolje uvjete i sebi i bližnjima.

Za zrelost je važno suočiti se sa svojim limitima i grešnošću, ranama i čežnjama; uvidjeti kako je razvoj zrelosti spor i mukotrpan te da su obraćenja rijetka i teška. Zreo vjernik jest onaj koji odgovorno prihvaća svoju situaciju, i onu nepromjenjivu, graničnu i smrtnu, svjestan da se ni Bog ni ljudi ne vladaju po njegovim željama. Bog ne ispunja naše želje, nego svoja obećanja.²⁸

²⁸ Iz nacističkog zatvora u Berlinu teolog Bonhoeffer je pisao: »Ali zar u bit zrelog muškarca, za razliku od nezrelog, ne pripada to da je težište njegova života uvijek tamo gdje se upravo nalazi? I njegove ga čežnje ne mogu odvratiti od toga da tamo gdje se sada nalazi ne bude ono što jest. [...] Zreo muškarac uvijek je cjelovit čovjek i ne izvlači se iz sadašnjosti. Njegova čežnja ostaje skrivena drugim ljudima i uvijek je nekako već nadvladana čežnja. [...] Želje uz koje se previše vežemo lako nam ugrabe nešto od onoga što bismo trebali i mogli biti. Naprotiv, želje kojih se odričemo zbog sadašnje dužnosti obogaćuju nas. Stanje bez želja jest siromaštvo. U svom sadašnjem okolišu susrećem gotovo samo ljude koji se grčevito drže svojih želja i zbog toga oni ne predstavljaju ništa za druge ljude; oni više ne čuju i nesposobni su za ljubav prema bližnjemu. Smatram da čovjek i ovdje mora živjeti kao da ne postoje nikakve želje i nikakva budućnost: mora biti sasvim ono što jest. [...] Postoji ispunjen život unatoč neispunjenih želja« (19. 3. 1944.), Dietrich BONHOEFFER, *Otpor i predanje*, Zagreb, 1993., 113-114.

Zrela vjera je – vidimo to na primjeru Isusove odluke da prihvati križ – *opuštena*.²⁹ Za razliku od fanatičnog Petra ili psihotičnog Jude, koji su mislili da se nasiljem može mijenjati stvar, za razliku od cinika koji smatraju da se ništa ne može promijeniti, Isus se predaje volji Božjoj, odnosno drugima, i svojim neprijateljima, te unutar toga predanja stvaralački mijenja situaciju u kojoj se našao, pogotovo svojim opuštenim prihvaćanjem patnje i dostojanstvenim praštanjem.

Opuštenost je stvaralačko čekanje, strpljivo mijenjanje onoga što se po našim ljudskim mjerilima (naročito naše mane i grijesi, ali i naši bližnji) ne dopušta promijeniti. Ono što se ne da promijeniti, što se ne obraća po našoj želji, ono dakle što nazivamo *sudbinom*, mi se s time sprijateljujemo, sljubljujemo, mi se toj situaciji predajemo opirući joj se (*otpor* i *predanje*), stvaralački je mijenjajući makar s njezinih rubova, i ne uprljani zlom koje je tu situaciju uzrokovalo.³⁰ To je završetak getsemanske molitve koja može biti i krvavo znojenje, izručivaenje volji Božjoj, ali i volji onih koji nam uopće nisu po volji.

Opuštena vjera nije *panična*, ne gubi glavu, ne izgara ni u kakvoj sili, ni intelektualnoj ni molitvenoj, niti se predaje ikakvu svetom teroru. Sjetimo se da Isus upozorava svoje učenike kako da se ponašaju u situacijama straha, ratova, raznih nepogoda. Veli im da u apokaliptičkoj situaciji podignu glave, usprave se (usp. Lk 21, 28).

Kršćanska vjera ne očekuje gotova rješenja, čudo s neba ili od moćnih na zemlji. Ona ne juri uokolo da unovači borce protiv zla u svijetu, nego, svjesna svojih slabosti, protivština i zloće drugih, ne prestaje nadilaziti sebe. Takva vjere ne sumnja u evanđelje i ne odustaje od njega, usprkos svojim ograničenjima i ljudskim podmetanjima i zakazivanjima. To je otvorena vjera promišljene velikodušnosti i razboritih odluka,³¹ nikada završena. Zrela je jer raste, zrije.

²⁹ Opuštenost nije fatalizam, nego se smješta između fanatičnog (nasilnog) mijenjanja nepodnošljive zbilje i ciničnog prepuštanja da besmisao nepodnošljive zbilje apsorbira svako dobro djelovanje. Razumijevanje opuštenosti kao stava vidi u: Robert SPAEMANN, *Osnovni moralni pojmovi*, Sarajevo – Zagreb, 2008., 109-120.

³⁰ Guardini govori kako u odrasloj dobi počinje sumnja i urušavaju se mladenački ideali, čovjek uviđa irealnost apsolutnih načela, prosječnost i banalnost svakodnevnice, kako su enormni ljudska glupost i sebezjublje. Odatle čovjek može biti apsolutist i fanatik principa, bez odnosa s realnošću ili pokleknuti i predati se bez otpora trivijalnosti zbilje. Teolog predlaže strpljivo i novo zadobivanje sebe i stvarnosti. Usp. Romano GUARDINI, *Die Lebensalter*, 40-42.

³¹ Joseph Colomb govori da je odrasla dob vrijeme »promišljenog stvaranja«. Čovjeka ne vodi samo mladenačka iskrenost nego i prosuđivanje, ne samo spontanost nego i razboritost. Doba je borbe, jer odrastao čovjek nije puki idealist ali ni bezvoljnik, nego strpljiv, uporan i stabilan. To je dob socijalnog angažmana u kojoj misao postaje puna razumijevanja, djelovanje suradnja, a ljubav požrtvovnost. Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, 127-128.

3.5. Skromna vjera: samokritična, odvažna i zatajna

Isus je svojim učenicima govorio da budu ponizni i samokritični, da vide brvno u svom oku, a ne da zure u trn u tuđem, da imaju čistoću motiva, da imaju malu vjeru barem kao zrno i da u svijetu budu kao sol, svjetlo i kvasac, da se gotovo ne vide, znajući da za samozatajnost treba daleko više hrabrosti nego za javno razglašavanje i promidžbu. Isus je pozivao na samokritičnost u vjeri, jer prepuno je neskromnog i bahatog pravovjerja koje si umišlja da čak brani Boga od njegovih neprijatelja, krivovjernika i nevjernika. Toliko je presigurne (u biti nesigurne!), trijumfalističke, tvrdokorne (nepostojane!), okamenjene vjere koja se zatvara i ne raste jer se smatra bezgrešnom i samoopravdavajućom!

Skromnost se ne smije brkati s bojažljivošću, mlakošću i strahom.³² Ona podrazumijeva prihvaćanje svojih manjkavosti i slabosti i to s humorom i ironijom. Samokritična vjera nije skrupulozna, ne obolijeva od psihologiziranja svojih grijeha niti sitničavo ustrajava na sve širem kompletiranju svoje religiozne kozmetike bez odnosa s Bogom. Ona se ne uzima preozbiljno, niti druge sudi namргоđeno istraživački. Skromna vjera nije kukavičluk ni kapitulacija pred nemoći obraćenja, ni kupanje u slatkosti samosažaljenja, nego odvažno kretanje naprijed, uvijek prema višem, prema sve zrelijoj vjeri.

Velika zapreka vjeri je strah. Strahova je pak različitih – od straha od izgladnjivanja do straha od drugih i onoga najvećega, od smrti. Isus svoje strašljive učenike naziva *malovjernima*, u značenju nedostatka pouzdanja u Boga, a pretjeranog uzdanja u sebe ili prenaglašavanja moći zla i Bogu protivnih sila (npr. Petrov hod po vodi). Ima i onoga podmuklog straha koji izgleda prirodan: strah za sebe i svoju sliku, odakle dolaze sumanuta uljepšavanja sebe, licemjerje, maskiranje svojih sjena i mana.³³

Strah može biti motiviran i nekontroliranim ambicijama, pogotovo za ugodnim životom, profitom i častima, za osvajanjem pozicija moći. Strah može proizlaziti i iz lažnih obzira da se slučajno kome ne zamjerimo, iz lažne poniznosti i namještene nemoći. Zapreka vjeri je koristoljublje i slijepa poslušnost autoritetima, autocenzura, ili bojazan da se bude drukčiji, mimo svijet, da se

³² Skroman čovjek nije kompliciran, već jednostavan, nije nestrpljiv, već postojan, nije nezajažljiv u ambicijama i potrebama, nije onaj koji nagomilava novac, znanje, nego ima mjeru, odmjeren je i prema sebi i prema drugima, zna svoje granice. Iznad svega ne nadima se, ne razmeće, ne pravi važan. Osobine suprotne skromnosti su pohlepa, oholost, taština, drsko junačenje. Skromnost nije lažno prigibanje i ponižavanje, ubijanje svojih želja, nego izražavanje bitnih želja, kao što je, naprimjer, da se bude dobar čovjek i iskren vjernik.

³³ Usp. Quando si è adulti nella fede? Maturità – segni e ostacoli, u: <https://www.dehonianet.it/contents/testimoni/20051809a.htm> (15. XII. 2023.).

strši iz grupe i kolektiva, da se ne bi bilo odbačenim. Isus, međutim, hvali vjeru onih koji su se izdvojili iz mnoštva, vjeru onih od kojih ne bismo očekivali smionost i samostalno djelovanje (stranci, strankinje, neprijatelji).

U samozatajnost zrele vjere pripada *mudrost napuštanja*: prepuštanje drugima, mladima da budu protagonisti zajedničkog života. Zrela vjera anticipira staračku dob, iskustvo bespomoćnosti i životnog izručivanja tajni Božje vječnosti. Zrela vjera je sinteza prijašnjeg puta, vjernička biografija koja nudi prepoznavanje vječnosti u prolaznom, bez sljepoće i straha pred stvarnošću, bez preuveličavanja prošlih vremena, bez kulturalnih predrasuda i bez zluradih apokalipsa. Vjera je to koja – s eshatološkom nadom – svjedoči ljudsku prolaznost i Boga koji je u svakom vremenu i u svakoj dobi jednako blizak svakom čovjeku.

3.6. Poučljiva vjera: sluša, razlučuje i svjedoči

Sveto pismo na puno mjesta govori u metaforama tvrdoće srca i tvrdovratosti kako bi označilo nepoučljivost vjernika. Zacijelo, duhovni ljudi – a od njih se to najmanje očekuje – vrlo su tvrdoglavi i zatvoreni, sumnjičavi i nepoučljivi, kao da se u vjeri više ništa ne treba ni misliti ni znati ni mijenjati.

Isus je najmanje uspjeha imao među religioznim stručnjacima koji su usred sinagoge i Hrama, opsjednuto ustajali protiv njega – imputirajući mu da je bogohulnik u službi poglavice demona. I pritom nisu ni trenu sumnjali u sebe. Kad kažemo da je poučljivoj vjeri sumnja vjerna pratilja, tada *sumnja* ne znači sumnju u Boga, nego u svoje zamisli i uvjerenja. To je blagotvorna, spasonosna sumnja u sebe i otvorenost za novo Božje iznenađenje, za vjeru kao stalan proces zrenja u vjernosti Bogu i ljudima.

Vjera se prima kao dar, ali ne kao neki automatski Božji zahvat koji nam se odozgo mehanički ulijeva, nego se vjera *uči*. Učimo vjerovati iz Svetog pisma, iz šire realnosti, iz prirode, iz znakova vremena, iz iskustva bližnjih i drugih u vjerničkoj zajednici.³⁴ Vjernik hrani vjeru knjigama, teološkim štivom, životopisima svetaca, obredima, kroz umjetnost, u svakodnevnim razgovorima, prijateljskim, ali uči, često presudno, i od onih koji mu proturječe, koji preziru njegov stav, koji ga ušutkuju ili šikaniraju. Čovjek se uči vjerovati s drugima, i s onima koji ne vjeruju. Vjera dolazi iz slušanja i čitanja (*fides ex auditu*). Vjernik stalno pročišćuje predodžbe o Bogu, razgovarajući s drugima (boljima i učenijima) o Bogu, ali razgovarajući s Bogom. Učimo vjerovati u Boga u molitvi.

³⁴ Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, 138.

Vjera nije slijepa, nego kritička, reflektirana vjera, ona koja misaono rasuđuje i razlučuje duhove, i oslanja se na razumno povjerenje. Kroz vlastito iskustvo vjera se oblikuje kao teološka refleksija vlastitog odnosa s Bogom i odnosa zajednice vjernika unutar sebe i prema društvu, uvijek iz perspektive Isusova evanđelja. Staro teološko pravilo *credo ut intelligam, vjerujem da bih razumio*, ne tiče se samo akademske teologije nego vjere uopće. Ne kaže se: vjerujem da ne razumijem, niti vjerujem da ne bih morao misliti. Naprotiv! Zato nije neupitno načelo: *To se ne može razumjeti, u to se može samo vjerovati!* Jer njime se rado služe mnogi lijeni duhom, *fideisti*, ljudi zatvoreni za Božja nadahnuća kako bi izbjegli razmišljanje, razlučivanje duhova ili obezvrijedili teologiju. Umjesto da svojom vjerom traže da razumiju (*fides quaerens intellectum*), oni traže čuda (*fides quaerens miraculum*).

Teo-logija, diferencirani govor o Bogu, onaj obični i onaj akademski, ostvaruje se svaki put kada drugome, kako bližnjemu, suvjerniku, tako još više strancu i »protivniku« obrazlažemo – iznosimo razloge zašto vjerujemo; kada svojim prijateljima ili novom naraštaju posredujemo, *tradiramo* vjeru svojih otaca. Dužni smo obrazlagati, svjedočiti vjeru jednostavnim jezikom, govorom sugovornicima i suvremenicima shvatljivim. To ne znači govoriti površno, udvorničkim i zavodničkim jezikom, ali ni nekim neshvatljivim, samo elitnoj grupi razumljivim jezikom, nekim samodovoljnim (mistificirajućim) ili anatemizirajućim riječima pojmovnog nasilja.³⁵ U svjedočenju osobne vjere nužno je korelacijsko načelo vjernosti Bogu, Božjoj poruci i evanđelju, s jedne strane, te čovjeku i njegovim traženjima i očekivanjima, mukama i radostima, s druge strane.

3.7. Zrela vjera prelazi u nedosegnutu ljubav

Kako god bili zasićeni i umorni ili razočarani i sumnjičavi prema ljubavi, nužno je uvijek imati na umu da je nezaobilazna oznaka svake zrelosti, pa tako i vjere – ljubav. Ona prožima sve, sve životne dobi, premda ostaje nedosegnuta,

³⁵ Ovdje se referiramo na vrijedno mišljenje teologa Adolphe Geschéa: »Predlagati teologiju ne znači snizivati čovjeka, to znači progoniti nasilje sve do njegove jazbine. To znači raskrinkavati svako nasilje koje se može skrivati – kao nasilje nasilja – u samoj ideji Boga, kad se ova prepusti fanatizmu i zanesenosti, fundamentalizmu i teokratskoj prisili. Jer problem je čovjekov upravo problem nasilja, nasilja koje poznajemo: gospodarskog, političkog, društvenog, tjelesnog i kulturnog. No postoji još jedno nasilje koje je u stavovitom smislu mnogo nasilnije, koje je na izvorištu svih ostalih: to je nasilje nad idejama, nad mišljenjem, nad inteligencijom, nad razumom, nad govorom, nad pojmovima, nad riječima«, Adolphe GESCHÉ, Pohvala teologiji, u: *Svesci*, 27 (1998.) 91, 5-11, ovdje 8.

nikada posve »sazrela«. Nitko, naime, ne može kazati da je dokraja ljubljen, ali ni da dokraja ljubi. Zrela vjera znači da je u procesu ljubavi, da je sazrijevanje u vjeri još uvijek na putu praktičnog ostvarenja u ljubavi.

Naglasili smo da može biti religioznih ljudi bez vjere. Mogu se obavljati i iznimno stroge pobožne prakse bez Boga. Također, može se vjerovati bez ljubavi, bez djela, kako govore evanđelja. Prema Isusovoj zapovijedi nema vjere bez praktične ljubavi prema Bogu i čovjeku. Bez ljubavi vjera obolijeva ili zastranjuje. Čovjek zrele vjere ljubi, zapravo »nestaje« u ljubavi. Apostol Pavao to jasno ispovijeda u svom himnu ljubavi. Naime, nakon što sve umine, piše Pavao, i vjera koja govori sve jezike, premješta sve gore, koja prorokuje tako da se sve zemaljske vlasti tresu, koja stvara čuda neviđena, na koncu svega ostaje ljubav: nikada dosegnuta ljubav (usp. 1 Kor 13,1-13).

Naša svakodnevnica, i ona crkvena, kao da se stalno otuđuje od ljubavi. Prepuna je raspri, podjela i isključivanja jedino zbog vjere, oko pitanja tko kako i koliko vjeruje, tko je *pravi* vjernik, a tko *krivi* vjernik. Tragičnost nekih religioznih ljudi leži u tome što mogu vjerovati u Boga, ali ga ne ljubiti; s vjerom i molitvom čak prezirati i ubijati ljude. *Praktični ateizam* svojstvo je Božjeg protivnika, koji priznaje da Bog postoji, ali ga ne ljubi. Nije stoga puki oksimoron kazati *bezbožni vjernici*.³⁶ Na to nas podsjećaju i Isusove stroge opomene da nije dovoljno usnama zazivati *Gospodine, Gospodine!*³⁷, a srcem, praksom nijekati Boga.

Ljubav čini da vjernik ljubi nevjernike. Zrela vjera je u stanju nositi kako svoje sumnje i nevjeru tako sumnje i gubitak vjere drugih. Puno značenje ljubavi na Isusov način dolazi u vremenima kada iskusujemo, poput njega na križu, odsutnost Boga, kada naša vjera radikalno drhti nad *propuntom* nevjere ili će se odlučiti da činom vjere, bez ikakvih oslonaca, nestane u ljubavi za Odsutnim. »Ako na putu prema konačnom cilju« – piše Halík – »ljubav nadmaši vjeru, i ako preživi 'smrt vjere', onda je ona u stanju zagrliti i nevjernike u njihovoj nevjeri. [...]: vjera je u stanju nadvladati nevjeru samo ako je zagrlila.«³⁸

³⁶ Usp. Psalam 53, koji kaže da bezumni u svome srcu niječe Boga i radi sve po svome.

³⁷ »Neće u kraljevstvo nebesko ući svaki koji mi govori: 'Gospodine, Gospodine!', nego onaj koji vrši volju Oca mojega, koji je na nebesima. Mnogi će me u onaj dan pitati: 'Gospodine, Gospodine! Nismo li mi u tvoje ime prorokovali, u tvoje ime đavle izgonili, u tvoje ime mnoga čudesa činili?' Tada ću im kazati: 'Nikad vas nisam poznao! Nosite se od mene, vi bezakonici!« (Mt 7,21-23).

³⁸ Tomáš HALÍK, *Strpljenje s Bogom*, 55. Tomáš Halík piše o maloj Tereziji, svetici našeg vremena, koja je »izgubila vjeru« da bi bila sposobna zagrliti nevjeru, razumjeti i voljeti materijaliste i ateiste. »Na pragu smrti Terezija priznaje da je 'izgubila vjeru', svu svoju sigurnost i sve svjetlo – i da je *sposobna još samo voljeti*. I da Boga više ne 'vidi' u svjetlu vjere, ali da se prema njemu još uvijek odnosi do boli strastvenom ljubavlju. Njezina

Ako se sami nismo našli nad ambisom ne/vjere, poznajemo, vjerujem, nekoga tko je duboko posumnjao ili koji, iz tko zna kojeg razloga, ne vjeruje u Boga, ali do krajnjeg darivanja ljubi ljude, neumorno se brine za nekoga bolesnog, solidaran je s potrebitima, socijalno je angažiran i krajnje human. Prisjetimo se da Matejevo evanđelje u metafori govori da posljednji sud neće biti u čovjekovu znanju, sigurnoj vjeri je li pomogao ili nije pomogao samom Isusu dok je pomagao nekomu od potrebitih (usp. Mt 25,31-46), nego u pomaganju potrebitoga radi njega samoga. Čovjeka spašava konkretna ljubav koja možda čak i nije vjerovala (znala sigurno nije) da to čini Isusu.

Zreli kršćani, susljedno vjeri koja izvire i uvire u nedosegutoj ljubavi, konkretno su solidarni s potrebitima koje se isključuje i tlači, progoni i dehumanizira: migrantima, religijskim i etničkim manjincima, religijskim, konfesionalnim i etničkim neprijateljima, stranim radnicima, djeci, ženama i nemoćnima... – svim onima koji su na bilo koji način prikraćeni ljubavi.

Zrela vjera uključuje »podvrstu« ljubavi – socijalnu ljubav, politiku kao »uzvišen poziv, jedan od najdragocjenijih oblika ljubavi, jer traži opće dobro«, dakle »političku ljubav«. ³⁹ Zrela vjera je politična, ne u stranačkom i strančarskom (nacionalističkom i partijskom) smislu, nego u zalaganju za zajedničko dobro, za ostvarenje sveopćeg bratstva i za uvećanje socijalnog prijateljstva među ljudima i narodima.

Umjesto zaključka – praktična uputa

Na koncu ovog razmišljanja o zreloj vjeri i zrelim kršćanima iznova ističemo da je nezaobilazno da kao odrasli učimo o vjeri, da budemo poučljivi i dadnemo se odgajati. U tome je ključ svakog pastorala i kateheze, svakog posredova-

mladenačka odluka da će za svoje poslanje *biti ljubav u srcu Crkve*, gubi odjednom sve premaze sentimentalnosti. Bog je jezivo daleko. Ona na umoru doživljava samo beskrajnu prazninu. Nije u stanju tu prazninu ispuniti vjerom [...]. Na podlozi patnje ostaje ipak i dalje životno ono čemu se je posvetila na prijelazu između djetinjstva i odrasle dobi i u čemu se strpljivo vježbala podnoseći sve moguće zloće sestara u samostanu – naime u strpljivoj ljubavi«, Tomáš HALÍK, *Strpljenje s Bogom*, 51.

³⁹ Papa Franjo razlikuje »izazvanu« i »zapovjedenu« ljubav. Ova potonja odnosi se na djela ljubavi koja nemaju izravan doticaj s osobom koja pati, ali sve čini da se promijene »društveni uvjeti koji uzrokuju njezinu patnju«. Papa slikovito pojašnjava: »Ako netko pomaže starijoj osobi prijeći rijeku – a to je prava ljubav – političar im gradi most, a i to je ljubav. Ako netko pomaže drugome tako da mu daje hranu, političar ovom prvom stvara radno mjesto i provodi u djelo najviši oblik ljubavi koji oplemenjuje njegovo političko djelovanje«, Papa FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu*, Zagreb, 2020., br. 186; usp. i br. 180.

nja vjere.⁴⁰ Svjesni smo, međutim, teškoća u pastoralu i katehezi odraslih, sve dinamičnosti, mobilnosti i bogatstva aktivnosti u kojima se nalaze i često su kao u labirintu zapleteni odrasli ljudi.

Kao zaključak prijednog puta ukazujemo na dva osnovna smjera pastoralnog djelovanja s odraslima kako bi njihova vjera bila zrelija: sustavni i prigodni pastoral. *Sustavni* bi se pastoral odnosio na sadržajno precizan i vremenski programiran pastoralni rad s odraslima (npr. kroz više ili jednu godinu ili u adventu, korizmi ili u nekom drugom vremenu) u formi dijaloških susreta o vjeri, kateheza, kružoka, seminara, konferencija ili praktičnih akcija solidarnosti. Svaki sustavni rad s odraslima trebao bi se voditi s ciljem produbljivanja osobne vjere, spoznajom koja je postignuta djelovanjem (ne isključivo studijem ili akademskim učenjem), nego, kako Colomb kaže – »duhovnošću kršćanskog djelovanja«⁴¹, iskustvom i odgojem u vjeri i to kroz nekoliko težišta: biblijski pastoral, obiteljski pastoral, društveno-socijalni angažman i kulturno djelovanje iz vjere, osobni (molitveni) odnos s Isusom.

Prigodni ili okazionalni pastoral podrazumijevao bi izlaženje u susret prije svega distanciranima, kao i onima koji izvan Crkve ili mimo Crkve traže puninu života, traže Boga, više duhovnosti i duha, koji žele rasti u vjeri i susresti se s Isusom, a stjecajem raznih okolnosti izgubili su odnos s Crkvom. Taj vid pastora može se ostvarivati u prilikama (prigodama/*kairoi*) primanja sakramenata i sakramentalna (krštenje, potvrda, sprovod itd.) ili posredstvom medija (npr. preko župne stranice, lista, radija, TV-a...) ili u neprogramiranim susretima i priredbama u društvenom životu.

Pastoralni su radnici odgovorni za gostoprimljivo ozračje u Crkvi za odrasle s naglaskom na uvažavanje i poticanje njihova osobnog mišljenja, samostalnih odluka i uvjerenja, naročito da budu osjetljivi za njihove obiteljske odnose. Riječ je o neinvazivnom ali odlučnom *pastoralu praćenja i savjetovanja*, s ciljem da se odrasli suoče s prošlošću svoje vjere, da si posvijeste značenje Isusa u svom životu i da na Isusovu evanđelju utemelje odgovornost za bližnje i zajedničko dobro, da stupe u osobni odnos s Isusom iz Nazareta. Dobri autoriteti u vjeri oni su koji nužno ne moraju imati neku crkvenu funkciju (vlast), nego su moralno i vjerski kompetentni. Oni sâmi utemeljuju svoj život, dakle autoritet, u svom odnosu s Bogom.

⁴⁰ Ponavljamo da je »ključ svake katehizacije katehizacija odraslih«, Vjekoslav BAJSIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice*, 353.

⁴¹ Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, 121-124.

Abstract

CHARACTERISTICS OF MATURE FAITH

Ivan ŠARČEVIĆ

Franciscan Theology Sarajevo
Aleja Bosne Srebrene 111, BiH – 71000 Sarajevo
ivansarst@gmail.com

The most challenging age of life to pastor is adulthood, particularly for men. They cannot be influenced as much by external persuasion or coercion, especially not through affective socialization, as children and young people can. On average, adults, the bearers of life, the most active in family and social life among all generations, especially men, attend church the least. Some features of their faith include religious ignorance and the arbitrary creation of faith even to the point of superstition; rejection or delayed encounters with oneself, others and God arising from work-related activities; the gap between faith and profession, faith and social life, and a lack of social engagement that is motivated by faith. Some adults, although not mature, resort to group responses, i.e. traditionalism, fundamentalism, secular clericalism, integralism. Adult pastoral care would imply two directions, one more systematic, the other occasional – both with a focus on understanding the Word of God, responsible family life and active life in society and the Church. It would be worthwhile to re-educate individuals toward a personal and responsible faith—faith that is grateful and relaxed, teachable and humble, confirmed in love and political love.

Key words: pastoral care and catechesis of adults, personal faith, responsible faith, relaxed faith, political love.